

КОНСУЛТАЦИИ

Доц. д-р Руска Димова

МЕЖДУНАРОДНИТЕ КОРПОРАЦИИ ПРИ ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА

Изяснено е значението на корпоративния начин на глобална икономическа взаимозависимост. Корпорациите са анализирани в контекста на теорията на глобализацията. Изразено е мнението, че при глобализацията значението на международните корпорации намира израз в изграждане на нова икономика. Обобщени са промените в технологичните, управленските, производствените, финансовите, политическите и културните принципи за развитие на корпоративния бизнес. Институционното място на бизнеса е интерпретирано според съвременните му глобални характеристики. Поддържат се идеите бизнес-партньорствата да се структурират в различни регионални интеграционни общности, създаващи възможност не само за осъществяване на реални икономически интереси, но и на целите на развитие при глобализацията. Посочено е наличието на реална основа за изграждане на икономически и обществени структури на глобално управление без световно правителство.

JEL: F02; F23

Повишаване значението на международните корпорации

Известно е, че международните корпорации са основни организации за осъществяване на световностопански отношения. Тези отношения се създават при интернационализиране и транснационализиране на дейността на национални предприятия и развитие на многонационално сътрудничество и интеграция. В този смисъл международните корпорации са основа за развитие на многостранни световноикономически отношения.

През 90-те години на XX век броят на транснационалните корпорации (ТНК) се удвоява, а чуждестранните им предприятия се увеличават пет пъти. Водещи са ТНК в телекомуникационните услуги, в производството на автомобили, на електронно и електрическо оборудване, на нефт и на храни. В тези сфери сред първите по задгранични активи и пазарна капитализация са "Водафон", "Дж. Мотърс", "Майкрософт", "Ексон мобил", "Нестле". През 1992-2002 г. общите активи на задграничните предприятия на ТНК се увеличават над четири пъти и достигат 26.5 трлн. дол., заетостта в тях нараства повече от два пъти и възлиза на 53 млн. дол., продажбите им се повишават над три пъти – 17.6 млрд. дол., а износьт им – два пъти – 2.6 млрд. дол. През 2001 г. външните активи на 100-те най-големи ТНК в света, на 50-те на развиващите се и на 25-те на централно- и източноевропейските страни са съответно над 2.9 трлн. дол., 183 млрд. дол. и 9.3 млрд. дол.; задграничните им продажби – над 2.2 трлн. дол., 143 млрд. дол. и 13.1 млрд.

дол.; заетите зад граница – 6.8 млн., 500 хил. и 30 хил. човека. През 2000 г. индексът на транснационализация¹ в света и на всяка от двете групи страни е съответно 59.4, 45.7 и 30.3.

При глобализацията значението на международните корпорации се състои в способността им да създават принципно нови икономически и институционни структури. Резултат от дейността им е изграждането на новата икономика. По-важните дефиниции на новата икономика се отнасят до основите, формите на управление и значението ѝ. П. де Маси и други изследователи посочват, че тя се развива най-бързо в САЩ през 90-години на XX век.² Ф. Брисон смята, че новата икономика се състои от всички нови сектори, които пораждат структурни промени, повишаващи световното благосъстояние.³ Според В. Мелънцев тя е основен мащабен иновационен и научен сегмент от съвременни информационни технологии.⁴ А. Зуев и Л. Мясникова са на мнение, че тази икономика е преди всичко в сферата на управлението и организацията на бизнеса, които формират иновационната икономика.⁵ По думите на К. Кели тя покровителства неосезаеми неща - идеи, информация, отношения - в индустрията, дизайна, мениджмънта. Тя е свят на технологии, управляващ света на вещите.⁶

В теорията на глобализацията новата икономика се дефинира като единна сфера на създаване, прилагане, разпространение и управление на телекомуникационни, медийни, информационни и компютърни технологии. Тя се състои от технологични, финансови и интелектуални дейности, изразяващи различия и едновременно нарастващи сходства и изгоди в световното развитие, които са основа за компенсиране на потенциалните загуби и нестабилността в него.⁷ Затова новата икономика се развива с изпреварващи темпове, променя структурата на световното производство, конкурентоспособността и ефективността му. Развитието ѝ има за резултат

¹ Индексът на транснационализация на икономиката на една страна е средноаритметично на четири относителни дяла - дял на чуждестранните преки инвестиции (ЧПИ) от общия обем на капитала през предходните три години; дял на вноса на ЧПИ от БВП, дял на добавената стойност на задграничните предприятия от БВП и дял на заетите в чуждестранни предприятия от общата заетост на корпорациите. (World Investment Report 2003, p. 3, 6).

² De Masi, P., M. Estevao, L. Kodres. Who Has a New Economy? - Finance & Development, June 2001, p. 38, 41.

³ Bryson, Ph. Economy and "New Economy" in the United States and Germany. - Intereconomics, July/August 2001, p. 185-190.

⁴ Мелънцев, В. Информационна революция - феномен "новой экономики". - МЭМО, 2001, N 2, с. 3.

⁵ Зуев, А., Л. Мясникова. Онлайн-сообщества в "новой экономике". - МЭМО, 2002, N 11, с. 15.

⁶ Bernstein, P. Are Networks Driving the New Economy? - Harvard Business Review, Nov./Dec. 1998, p. 160.

⁷ Pearson F., S. Payaslian. International Political Economy: Conflict and Cooperation in the Global System. McGraw-Hill College, 1999, p. 240.

увеличаване дела на интелектуалния от общия капитал, реструктуриране и глобализиране на международните отношения.

От края на 50-те до 90-те години на ХХ век броят на действащите компютри в света се увеличава от 2 хил. на 200 млн.. През последните 25 години той расте средногодишно с 58-60%. Броят на използващите Интернет от 3 млн. човека през 1993 г. достига 200 млн. през 1999 г. Информационният обмен по Интернет се удвоява на всеки 100 дни. През 90-те години в развитите страни делът на новите инвестиции нараства от 59% до повече от 74%, в развиващите се варира между 24 и 37.2% от общите. През същото десетилетие в САЩ 3/5 от корпоративните разходи са в информационните технологии. Делът на частните инвестиции в тях без софтуера от общия им обем в промишлеността на страната от 70-те до края на 80-те години е между 6 и 12%, а през 1998-1999 г. - 34-38%.

От гледна точка на новата икономика страните се разделят на такива с развити и с развиващи се информационно-иновационни икономики. При това разливът помежду им значително превишава този по показателя БВП. По броя на компютрите той е над 22 пъти, а на използващите Интернет - 150 пъти. На САЩ се падат 4/5 от програмните продукти в света, на Германия и Великобритания - по 10%. В Германия достъп до Интернет имат 48% от населението ѝ, а в България -10%.⁸

Новата икономика освен световностопанска е и обществена структура. Тя създава информационния начин за осъществяване на обществените отношения. Значението ѝ намира израз във въвеждане на информационни принципи на глобална взаимозависимост, защото информационните предимства се превръщат в основа на дейността във всички сфери, а не само в новите. Те са универсална база за улесняване и ускоряване на развитието във всички отрасли на икономиката и обществото. В този смисъл се приема, че новата икономика създава реална възможност за преход от стария национален индустриален начин на производство към действително международен технологичен. Тя обхваща не само производството, но и потреблението, науката, култура и политиката в световни и регионални мащаби и изгражда четвъртия сектор - икономиката на знанието.

Новата глобална стопанска структура се създава от международните корпорации и има за резултат формиране на световни информационни, технологични и финансови пазари. Заедно с това в регионалните общности се формират нови световни икономически центрове. Конкурентните им предимства се определят освен от производствени и управленски и от политикономически фактори - институционно инвестиране в технологичното развитие, либерализиране на световната търговия със стоки, услуги и идеи,

---

⁸ Мельянцева, В. Цит. съч., с. 4, 5, 6, 9; Мозиас, П. Прямые иностранные инвестиции: современные тенденции. - МЭМО, 2002, N 1, с. 66; Яковлев, А. Аравийские монархии на пороге эпохи глобализации. - МЭМО, 2002, N 5, с. 72-82.

правна защита на иновациите, повишаване на общественото потребление. Институционните политики създават не само условия за реализиране на икономически интереси. Чрез тях се финансират обществени проекти за екологична защита, технологично сътрудничество, образование, здравеопазване и културно развитие. В този смисъл става дума за един нов модел на регионални световностановни отношения, чиито измерения освен пазарни са и обществени. По-новите теоретични изследвания подготвят прогнози за реструктуриране на международните отношения съгласно принципа за полюсите. Предвижда се появата на полюси във всички световни региони. За разрешаване проблемите на глобализацията се предлага триизмерен модел на политикоикономическа интеграция между САЩ, регионалните институции и международните корпорации. На практика се прилага глобално-либералният регионално-интеграционният модел.⁹

Усложняване на основните принципи на бизнес

Усложняването на принципите на международния бизнес съответства на реструктурирането на световната икономика и политика при глобализацията.

Глобалните технологични основи на съвременния бизнес се обясняват чрез концепцията за дигиталната нервна система. "Дигиталната нервна система е корпоративният, дигитален еквивалент на човешката нервна система, осигуряващ добре интегриран поток от информация към съответната част от фирмата в нужното време."¹⁰ Тази система е комбинация на хардуер и софтуер за обработка на информация от аналитици и създава сътрудничество помежду им. Същевременно тя предполага информационна технологична интеграция между производствени връзки и управленски решения относно условията за бизнес-развитие. Така дигиталната нервна система създава глобални информационни предимства.

При технологичните корпорации глобалните информационни предимства съчетават различни начини за размяна на стоки, услуги, капитал и идеи и разнообразни фактори на конкуренция. Те намират израз не само в динамичното създаване на единен информационен пазар, но и във възможността за използване на преки начини, форми и инструменти за управление и организация на дейността им. Чрез тях се осигурява по-висока и по-бърза възвръщаемост на разходите за научна, иновационна, производствена и маркетингова дейност, т.е. създават се общи изгоди. Така

⁹ Беттлер, А. Контури мира в первой половине XXI века и чуть далее (теория). - МЕМО, 2002, N 1, с. 73; Nye JR, J. The American national interest and Global Public Goods. - International Affairs, 2002, 78, 2, p. 239; Koopmann, G. Regionalism Going Global. - Intereconomics, Jan./Febr. 2003, p. 2-3.

¹⁰ Гейтс, У. Бизнес със скоростта на мисълта. С., СИЕЛА, 1999, с. 17.

единните пазари на информационни, компютърни, телекомуникационни, Интернет и медийни технологии се изграждат в дългосрочна перспектива. На тези пазари иновациите и бързината са победители срещу силата и парите.

Информационните технологии са новият начин за създаване на потребности и обновяване на интересите. Те изразяват закона на икономиката на знанието, че скоростта на намаляване на производствените разходи се изравнява с тази на увеличаване на продажбите. Глобалните фактори на развитие - знанията, иновациите и бързината, съществено променят конкуренцията. Търсенето на технологии е безкрайно. Продажбите могат да се извършват пряко. Потребителите имат възможност за избор по различни начини. Дългосрочната конкурентоспособност се осигурява от високото капиталообразуване, основава се на интелектуалния и високотехнологичния капитал, осъществява се чрез инвестиционен и финансов бизнес. Конюнктурните и други рискове могат да се гарантират чрез съответни правила на поведения и политики. В практиката обаче нелоялната конкуренция не е изключение. Информационните технологии се използват и от престъпни банди за търговия с хора, наркотрафик, фалшифициране на банкноти, имитация и разпространение на нелегални компактни дискове и др.

Индустриалните корпорации осъществяват дейността си също върху основата на информационни технологични принципи. Информационните предимства постепенно стават приоритет пред тези от структурата на предлаганите основни ресурси и от националния мащаб на производство. Прилага се концепцията за безгранично разширяване на бизнеса, основано върху технологичните структурни промени и върху нарастващата полза за потребителите. Съгласно нея ефективността на индустриалния бизнес има за основа: първо, изключителни права на собственост, вкл. интелектуална; второ, вътрешнофирмени управленски предимства; трето, предимства от избраното място на дейност. Тези предимства изразяват възможностите на индустриалните корпорации за оптимизиране на пазарните условия и за подобър избор на технологични и индустриални политики. По същността си са производствени и управленски предимства, които са еkleктични само в теоретичен контекст.¹¹ Според целта им те се дефинират чрез общия принцип на специфичните фирмени предимства. Последните се определят от управлението и организацията, информационните ресурси, ръководния персонал и културното сходство. Тази факторна комбинация изразява възможността на корпорациите за световна пространствена и времева динамика в структурата на капиталовите, трудовите и финансовите ресурси. В съответствие с нея конкуренцията на индустриалните корпорации е резултат

---

¹¹ *Grimwade, N.* International Trade. New Patterns of Trade, Production and Investment. London, New York, Routledge, 1992, p. 144-146, 165-171, 208-215; *Pearson, F., S. Payaslian.* Цит. съч., с. 239-242.

едновременно от степента на глобалната им взаимозависимост и от съотношението ѝ с организационно-управленската автономия или децентрализацията на производствената им дейност. Съвременни фактори на конкурентоспособност на международните индустриални корпорации са: прякото обвързване на частното инвестиране с разширяването на партньорските отношения; глобализирането на пазарите на труд от нискоквалифициран и евтин до ключов, високозаплатен управленски персонал; оперативните управленски мрежи, интегриращи дейности като аутсорсинг, логистика, електронна търговия; общите технологични и потребителски стандарти; спазването на човешките права и реализирането на демократични принципи; приоритетните икономически политики и стратегии, тъй като производството им преобладава в нови структурни сектори.

През 90-те години делът на вътрешнофирменния обмен от световния търговски обмен е над 40%. Заедно с този, който се извършва чрез стратегически съюзи, той е 70%. Съотношението между корпоративното национално и световно производство е приблизително равно - 50:50. Международните корпорации притежават 1/2 от патентованите иновации в света. На тях се падат 2/3 от разходите и собствеността върху нови технологични продукти. Данните показват, че чрез електронната търговия разходите за крайна продукция се понижават с 14-15%. През 2000 г. стойността ѝ е 4 трлн. дол. Очаква се през 2004 г. тя да достигне 5.7 трлн. дол.¹²

Проблемите на индустриалния бизнес възникват при липсата и неправилното използване на съответните конкурентни фактори. Причините за това могат да бъдат финансови, но също и създаването на икономика в сянка - производството на наркотици, прането на пари, неекологичните технологии, очевидното нарушаване на приети екостандарти, тоталния шпионаж, незаконната търговия с оръжие.

Информационните организационно-управленски принципи се въплъщават и във финансовия бизнес. Международният бизнес с валута и финансови активи функционира чрез глобални електронни информационни системи, които на фондовите борси осигуряват условия за оптимизиране на капиталовите операции. Финансовият капитал от целия свят се интегрира със скоростта на мисълта. Създава се възможност за по-големи краткосрочни ефекти от финансовите сделки чрез увеличаване на печалбите при намаляване на разходите.

Например през втората половина на 90-те години на XX век в САЩ пазарната стойност на информационните технологии на фондовите борси е 14% от общата капитализация за страната при 6% през 80-те години.¹³ През

¹² Мельянцева, В. Цит. съч., с. 5, 9; Carlite, C. Is the World Ready for Free Trade? - Foreign Affairs, 1996, Vol. 75, N 6, p. 119; Гуленова, Г., М. Гуленова. Стандартите в постиндустриалното общество. - Външна търговия, 2001, N 1, с. 13-16.

¹³ Bryson, Ph. Цит. съч., с. 184.

предходното десетилетие дневният оборот на световните финансови пазари достига 1.5 трлн. дол. Общата стойност на финансовите деривати се увеличава 10 пъти.

Технологичните възможности на глобалния финансов бизнес се свързват и с нарушаването на принципите и правилата на съвременните международни отношения. Кризите и шоките ситуации на финансовите пазари през 90-те години на XX век бяха причинени именно от такива нарушения независимо от обективните технологични предимства на световния финансов обмен. Неблагоприятни резултати съпътстват много, макар и нови дейности - мафиотски застрахователни мрежи, дифузия на политическата власт по групи, оказващи натиск върху официалните финансови институции и др. Освен това в глобалния финансов пазар не участват редица бедни страни, защото нямат електронен достъп.¹⁴

В ерата на високите технологии по-голямата сигурност се превръща в решаващо предимство на глобалния бизнес. Ето защо основа на дейност му са не само технологичните и капиталовите ползи, но също и разходите за сигурност, вкл. за защита срещу терористични заплахи и разрешаване на свързаните с тях конфликти. Международният тероризъм силно влошава конюнктурата, забавя институционните дейности по реструктурирането на международното икономическо сътрудничество, руши историческата роля на бизнеса като обединител на цивилизования свят. Терористичните заплахи са причина за влошаване условията на международния бизнес през 2001-2002 г., вкл. нестабилност на финансовите и валутните пазари, двукратно по-малък внос на преки инвестиции, застой на приватизацията, слаб икономически растеж. Например през 2002 - годината след терористичните атаки над Световния търговски център в Ню Йорк, световният внос на преки инвестиции спада с 54%, като на САЩ се падат 90% от това намаляване в развитите страни.

Важна основа на корпоративния бизнес са сходствата между културите. При развитието му различните култури не се противопоставят. Бизнесът се осъществява върху основата на културно сходство като алтернативна форма на традиционните културни различия. Съвременните културни сходства са присъщи на регионалните общности и глобалните групи. Или културното групиране се отнася до държави от един и същ или различни региони с цел използване на благоприятни икономически възможности. Взаимозависимостта между култура и бизнес се използва за по-успешно корпоративно управление при по-малко рискове. Например сливането на

---

¹⁴ *Murphy, N.* Global Governance: Poorly Done and Poorly Understood. - International Affairs, 2000, 76, 4, p. 794; *Abed, T.* Why the Middle East and North Africa Region Has Lagged in Growth and Globalisation. - Finance and Development, March 2003, p. 12.

фирми между САЩ и Великобритания има за резултат 45% над средната възвръщаемост, а между САЩ и другите страни от ЕС - 11% под средната.¹⁵

Промените, изразяващи разгледаните основни принципи, се състоят в появата на международните пазари на нови лидери във върховите иновации. През 2001 г. 24 страни отговарят на индекса на конкурентоспособност във върховите технологии. Наред със САЩ и Япония сред тях са Тайван, Швейцария, Швеция, Израел, Финландия, Германия, Южна Корея, Австрия, Сингапур, Ирландия, Италия.¹⁶

Разширяване на корпоративните партньорства

Промените в корпоративната дейност изразяват не само причините, но и целите ѝ в глобализацията. Изясняването на промените в тези цели дава отговор на въпросите относно начина на институционализиране на световното стопанство и ролята на международните корпорации. От гледна точка на бизнеса той представя формирането на нови, глобални корпоративни структури. Те изразяват именно начина за осъществяване на стопанска взаимозависимост при глобализацията. Смисълът на глобалните корпоративни структури намира израз във функцията им интеграция и в значението им като непосредствен икономически фактор. Затова глобален е този корпоративен бизнес, който може да интегрира и институционализира в световен мащаб всички дейности - знания, изследвания, иновации, производства, финанси, потребление.

Първата характеристика на глобалните корпорации е световният обхват на капиталовата и пазарната им управленска дейност, която се осъществява върху основата на междукорпоративна собственост. Последната включва разнообразни форми - акционерна, дялова, смесена. Правните форми на тази собственост предполагат непрекъснат процес на фирмено договаряне, а не само управление на договорите. Те са присъщи на партньорските отношения. Ето защо междукорпоративната собственост може да осигури стабилност на контактите между производители, потребители и инвеститори, гарантиране на риска и осъществяване на общи обществени стратегически цели. Тя дефинира един интензивен начин на управление на глобалния бизнес, осигуряващ децентрализирана фирмена дейност и стратегическа политика.

Корпорационната управленска система се отличава с адаптивна много-степенност, гъвкава многопосочност и отвореност, съответстваща на реалните възможности на бизнес-развитието, и партньорство. Тези качества идентифицират управленската ѝ функция да интегрира различни и

¹⁵ Leadership and Cultures around the World: Findings from GLOBE. - Journal of World Business, 2002, 37, 1-2, p. 1-10.

¹⁶ Frenkel, M., I. Koske, Ch. Swonke. How Competitive are Europe's Economies? Findings of the Global Competitiveness Report 2002-2003. - Intereconomics, January/ February 2003, p. 31-33.

многопосочни дейности. Управленската интеграция може да бъде едновременно йерархична, хоризонтална, кръстосана, мрежова и т.н. Тя предполага процес на вземане на решения чрез динамично структуриране при прилагане на информационни принципи и осъществяване на партньорски отношения. Може да се развива при различни корпоративни форми. Според методите и инструментите за управлението им те се разделят на две групи – стратегически, или централизирани, и фирмени, или децентрализирани. Съответно е и разделението на управленските функции. Функциите на централизирано управление изразяват йерархични принципи на технологични, финансови и контролни отношения. Чрез тях управлението на бизнеса се превръща в стратегически фактор за бъдещата му дейност. Децентрализираните управленски функции са оперативно планиране, потребителска политика, научни изследвания, управление на персонала, социално развитие. Те подчертават ролята на корпорацията като основен стопански фактор. Чрез тях се постига увеличаване на позиционния за сметка на организационния мениджърски капитал, характерен за международните корпорации на ХХ век. В стопанска дейност по-ефективно се включват освен големи и малки страни и фирми. Броят на фирмите нараства в аритметична, а на взаимозависимостта им в геометрична прогресия. Използват се не само производствени, но и технологични конкурентни предимства, реализира се принципът на глобалната икономическа взаимозависимост.

При глобализацията корпоративната система предполага вземане на решения, изразяващи нови структурни интереси, които излизат извън границите на традиционното национално и чуждо фирмено обкръжение. Това означава, че корпоративното управление е определено не само от съответните реални интереси, но и от икономическите и институционните възможности на процеса на глобализация. Според тези възможности се реализира неговият обществен смисъл. Създават се отношения на партньорство между бизнес-лидери, личности и обществени институции, чиито интереси съвпадат по общата цел за глобална икономическа стабилност и сближаване на развитието в света.

По-новите изследвания определят четири управленски стратегии за организиране на корпоративни партньорски отношения при глобализацията.¹⁷ Тези стратегии характеризират дейността на два вида стратегически съюзи - локални и глобални.

Локалният стратегически съюз се създава от големи корпорации предимно с местни фирми от различни страни. При прилагане на локална управленска стратегия местните фирми получават подкрепа за навлизане на нови пазари, за комбиниране на информация, знания и умения. Използват се

---

¹⁷ *García-Canal, E., C. Duarte, J. Criado, A. Llana. Accelerating International Expansion through Global Alliances: A Typology of Cooperative Strategies. - Journal of World Business, 2002, N 37, p. 91-107.*

познати форми на международно сътрудничество - лицензиране, франчайз, смесени предприятия, концесии, производствено коопериране и др.

Глобалните стратегически съюзи са организации на фирми за координиране на дейности в съответствие с принципите на партньорство и с цел достъп до определен пазар или повишаване на конкурентоспособността им на различни пазари. Те притежават управленски предимства, резултат от интегриране на стандартни и специфични фактори. Тези фактори се определят и избират според възможните изгоди при различните форми на фирмена интеграция. Видовете интеграция са пълна фирмена - филиали; непълна - от смесени софтуерни фирми, през средни и малки предприятия до нови преки чуждестранни инвестиции; частично независима - при различни видове коопериране в производството на стоки, в услугите и в интелектуалните дейности.

На глобалните съюзи съответстват три различни стратегии. Първата е фирмено участие за осигуряване на достъп до сходни пазарни сегменти. Тази стратегия съответства на формите на пълна и непълна фирмена интеграция. Чрез нея се създава единен пазар на определена продукция в световен мащаб. Втората стратегия предполага изграждане на съюзи чрез непълна интеграция на независими фирми за дейност в различни световни региони и страни и заемане на конкурентни позиции. Третата има за цел отнемане на конкурентни предимства. Тя се нарича стратегия на компетентността. Използват се трудностите на конкурентната фирма в информационната технология и се отнемат пазарните ѝ позиции.

Организационно-управленските модели на корпоративната дейност съдържат съответни стратегии за конкуренция - силова, ценностна, профилна и пионерска.¹⁸ Първата стратегия се прилага от фирми, които произвеждат стандартизирани масови стоки и услуги с добро качество. Фактор на конкурентните предимства са по-ниските разходи за обновяване на продукцията, които същевременно са основа за по-ниски цени. Ценностната (престижната) стратегия е присъща на специализирани фирми, чиято продукция е предназначена за отделни групи клиенти, вкл. с по-високи доходи. Тя е насочена към заемане на по-голям дял на съответния пазарен сегмент, който се определя в зависимост от технологичните умения, уникалността на оборудването и високото качество на продуктите и услугите. Профилната конкурентна стратегия се практикува от малки местни фирми, кооперирани в производство на стоки, предоставяне на услуги, изпълнение на проекти и други пред- и следпроизводствени дейности за конкретни обекти, както и за временно потребление. Пионерската стратегия е основана върху създаване на нова, високостойностна, но конкурентноспособна продукция. Рискът от фалит при иновациите се компенсира при над 10% от случаите

---

¹⁸ Юданов, А. Теория конкуренции: прикладные аспекты. - МЕМО, 1997, N 6, с. 47-50.

чрез начално присвояване на пазара, бързи и огромни технологични и финансови успехи.

Тези корпоративни стратегии компенсират проблемите на ценовата неконкурентоспособност при възможно най-ефективно използване на технологичните предимства. Те вземат предвид както ендегенния характер на технологиите, така и влиянието на институционните фактори на конкуренция.

Втора характеристика на международната корпорация при глобализацията е прилагането на социално-икономически подходи в управлението ѝ. Корпоративните отношения са пряко свързани с човека. П. Бернщайн подчертава, че реалните герои на новата икономика са мениджърите от обществения сектор и от глобалния финансов бизнес.¹⁹ Социално-икономическите принципи на фирмена стопанска дейност изразяват съчетаването на бизнес интересите с демократичните права. Те са спазване на човешките права, информационна свобода, сигурност, справедливо разпределение на изгодите между заети, акционери и ръководство, право на глас, самодисциплина, солидарност, отговорност, разбирана като "социално съзнание, което е чувствително към бъдещото развитие"²⁰ и "емоционална интелигентност".²¹ Затова целите на фирмената дейност са едновременно модерни и традиционни. Утвърждаването на социално-икономическия подход се постига чрез стабилност на работното място и пълноценна заетост. Управленските функции, чрез които се прилага този подход, са отговорност и подкрепа на инициативи за професионален напредък, повишаване на квалификацията, социално осигуряване, заплащане по старшинство и др.²² За разрешаване на съответните обективни противоречия се прилагат идеи на структурния конструктивизъм относно ролята на социалните дадености и проблемите на междуличностните отношения.²³ Вземат се предвид несъвпадането на интереси, желания и воли, различните идейни, политически и религиозни убеждения и традициите. Така чрез социално-икономическия подход и спазването на основните човешки права корпорациите действително могат да се интегрират в обща стратегия за демократични обществени промени. Затова този подход изразява основната роля на международните корпорации в световното икономическо развитие, в разрешаването на съответните проблеми и осъществяването на глобалните промени.

---

¹⁹ *Bernstein, P.* Цит. съч., с. 160.

²⁰ *Тофлър, А.* Трусове във властта. С., "Наука и Изкуство", 1996, с. 309.

²¹ *Goleman, D.* What Makes a Leader? - Harvard Business Review, Nov.-Dec. 1998, p. 92.

²² *Найденев Н.* Корпоратизъм - нов тип социално-икономическа система. - Икономическа мисъл, 2002, N 5, с. 38.

²³ *Barry Jones, R.* Globalisation and Change in the International Political Economy. - International Affairs, 1999, 75, 2, p. 361.

Трета характеристика на международните корпорации е нарастващата взаимозависимост между тях, от една страна, и националните правителства, регионалните интеграционни и световните организации, от друга. Тя предполага стабилност и сигурност на бизнес-интересите при нарастване значението на партньорствата с национални, регионални и световни институции и чрез изпреварващото и стимулиращото им управление. Това се обяснява със стратегически сходства на международните корпорации и официалните институции.²⁴ Правителствата и международните институции обаче не са ефективно подчинени на корпоративния интерес.

Глобалните политикоикономически отношения не са изключителна сфера нито на националните и международните институции, нито на корпорациите. Те са висша степен на сътрудничество и противоречия в отношенията помежду им.²⁵ Това сътрудничество се разбира като нови политикоикономически и обществени отношения при прилагане на разнообразни, но само демократични модели за управление на световното развитие. То намира израз в интереса на обществото към политиката и стратегията както на официалните институции, така и на бизнеса. Затова при глобализацията равнищата на политикоикономическа взаимозависимост, между корпорациите, от една страна и правителствата, световните организации и регионалните институции, от друга, не са традиционни. Тези взаимоотношения изразяват промените в структурата на световната икономика, в основните принципи и фактори на корпоративната дейност, в националните и регионалните бюджетни политики,²⁶ в международното институционно финансиране, в приватизацията, в демократизацията. Ето защо те разширяват корпоративните партньорства и многостранното сътрудничество и интеграция. При това корпорациите могат да реализират своите стратегии при наличие на икономическа и политическа стабилност. Националните и международните институции от своя страна могат да разширят и интензифицират политиката си на развитие. Именно в интегриране на частните корпоративни и националните и световните политики и стратегии намира израз общественият интерес към развитието. В този смисъл корпоративното партньорство е съюз на бизнеса с официални и обществени институции за реализиране на мащабни национални и регионални проекти. То интегрира национални производствени предимства и културни различия, от една страна, с глобални корпоративни предимства, общи регионални и световни политики и културни сходства, от друга. Затова има основа за осъществяване на междуинституционни отношения и общи

²⁴ *Борисова, И.* Малък кръг влиятелни мъже управляват дружество Германия. - Пари, 17 декември 2002, с. 22; В леговището на милионерите. - Дневник, 10 февруари 2004, с. 6.

²⁵ *Pearson, F., S. Payaslian.* Цит. съч., с. 53-54.

²⁶ *Groening, M.* Why Does Redistribution Not Shrink When Equality Is High? - *Intereconomics*, July/August 2002, p. 204-211.

стратегии. Тази обща основа определя формите и насоките на бизнес-партньорствата при възможност за действително реализиране на обществени цели. Така ползите от партньорството са едновременно частни и обществени. Те са част от бизнеса и гарантират неговата демократичност, сигурност и дългосрочност, но намират израз и в успеха на националните, регионалните и световните финансови, технологични и индустриални политики.

Чрез изпълнение от частния бизнес на обществени проекти освен преразпределение на обществени средства се постига по-ефективен контрол, улеснява се стопанската дейност, извличат се повече изгоди от разширяване на пазара. Обществените конкурентни предимства изразяват изгоди не само от производствените разходи и конкурентните стратегии, но също и от вида на чуждестранните преки инвестиции, от разширяването на партньорствата, от различията в потреблението, според обществения напредък на страните и техните общности. В съответствие с общите интереси се осъществява сътрудничество както в инфраструктурни и добивни, така и в телекомуникационни, социални и технологични, вкл. от образователни до космически, проекти. Именно в този смисъл бизнесът се дефинира като реална основа на международните отношения при глобализацията.

Няма единна класификация относно обществените форми на партньорство между частния корпоративен бизнес и официалните институции. Те се създават според финансовото участие, размера на институционните фондове, бюджетните разходи, правителствените покупки и др. Приоритет имат областите на образованието, административната инфраструктура, здравеопазването и екологията. По-важни форми на партньорство между бизнеса и официалните институции са: първо, глобалното партньорство в борбата срещу бедността и международния тероризъм; второ, многостранните партньорски отношения с местни и национални институции; трето, многостранните и двустранните договори, програми и проекти на регионалните икономически общности.²⁷

Например за оценка на възможностите на Русия за международна интеграция се предлагат три критерия - особеностите на националния модел за корпоративно участие, конкурентоспособността на националната продукция и инвестиционният климат. Примери за по-успешна международна дейност са Програмата на ООН за развитие и проектите на Световната банка. Трудности среща изпълнението на договореностите на Световната конференция за устойчиво развитие, на Световната търговска организация и Международния валутен фонд. Известно е, че САЩ получават митнически доход от внос на автомобили, равен на 1.6 млрд. дол., а от внос на обувки,

---

²⁷ Варнавский, В. Партнерство государства и частного сектора: теория и практика. - МЕМО, 2002, N 7, с. 28; Осадчая, И. Глобализация и государство: новое в регулировании экономики развитых стран. - МЕМО, 2002, N 11, с. 3-14.

предимно от развиващи се страни - 15 млрд. дол. Ефективността на дейността на световните институции се понижава и поради световно-търговски и финансови конфликти, изразяващи диференцирани подходи на отношения, присъщи на Вашингтонския консенсус. Новият кръг в Доха трябва да разреши повечето от проблемите на световната търговия до началото на 2005 г. Опит за ново многостранно международно сътрудничество е Глобалният пакт, създаден по инициатива на ООН през януари 1999 г. на Световния икономически форум в Давос. Предвижда се сътрудничеството да се осъществява върху принципите на ООН, при условия на доброволност, взаимност и прозрачност в областите на човешките права, условията на труд и околната среда. Целесъобразен пример за комплексни промени, присъщи на глобализацията - глобална конкурентоспособност, либерализация и демократизация, е Европейският съюз. През 90-те години е изграден икономическият и валутен съюз. През 2003 г. са подписани договори с десет нови държави от Централна и Източна Европа за приемането им в ЕС на 1 май 2004 г. Осъществяват се предприсъединителни програми за България и Румъния, за развитие на общоевропейско технологично сътрудничество. През юни 2000 г. е подписано новото споразумение за партньорство между африкански, карибски и тихоокеански страни и ЕС.²⁸

Тези факти свидетелстват за това, че съвременните промени в световните институции от своя страна не са достатъчни за създаване на институционни бизнес-партньорства и осъществяване целите на глобализацията.²⁹ При определяне сферите, насоките и формите на партньорство корпоративният бизнес би трябвало да вземе предвид освен националните също и регионалните и световните политики. Затова е необходимо създаване на структури с участието на икономически и институционни субекти на новата глобализация.

Обобщено, промените на международните корпорации при глобализацията могат да се представят в няколко извода:

Първо. Значението на международните корпорации се определя от технологичния им напредък. Но те са не само основни стопански субекти, а също и институционни и обществени фактори на световните отношения. Затова понятието, отразяващо съвременната им същност, е новата глобализация. Тя интегрира рационалните интереси, институционните

²⁸ *Стуелиц, Дж.* Глобализацията и недоволните от нея. С., УИ "Стопанство", 2003, с. 99-135; *Michaelowa, A., D. Lehmkuhl.* Rio + 10 - Much Talk, Little Action. - *Interconomics*, Sept./Oct. 2002, p. 270-275; *Senti, R.* Issues Surrounding the US-EU Steel Conflict. - *Interconomics*, May/June 2002, p. 124-127; *McGuirk, A.* The Doha Development Agenda. - *Finance & Development*, Sept. 2002, p. 4-7; *Sutherland, P.* Why we Should Embrace Globalisation. - *Finance & Development*, Sept. 2002, p. 20-21; *Юданов, А.* Цит. съч., с. 74; APC-EU Partnership Agreement Signed in Cotonou on 23 June 2000. Supplement to *Courier*, Sept. 2000; *World Trade Report*, 2003, p. 66.

²⁹ *Pearson F., S. Payaslian.* Цит. съч., с. 239.

структури и обществените потребности на световното развитие. Този вид глобална интеграция определя основната стратегическа роля на големите корпорации в световното стопанство. В този смисъл дейността им е определена както от рационални интереси и институционни предимства, така и от обществените цели.

Второ. Глобализацията изисква от корпорациите промени, намиращи изрази в развитието на технологична, управленска и социална интеграция. В този смисъл чрез корпоративните многостранни структури може да се осъществява глобалният либерален подход. Той означава стратегическо управление чрез партньорство между корпорации, от една страна, и интеграция на национални, регионални и световни институции, от друга, с цел по-ефективно и по-бързо разрешаване на основните обществени проблеми - на бедността и икономическото развитие. Затова глобализацията изисква по-точно определяне на корпоративните интереси при интеграцията им в стратегиите за национално, регионално и световно развитие. Това е начинът за организиране и реализиране на решенията, задачите, функциите и формите за разрешаване на проблемите на многостранните и двустранните отношения. Съвременните корпоративни партньори трябва да се избират не само според интересите им, но и според обществените цели на икономическото развитие. Тази промяна се смята за сравнима с промишления преврат, който наложи национално-икономическия модел на световни отношения в началото на изминалия век. Глобалният модел на световностопански отношения изразява възможността за реализиране на нова, глобална либерална стратегия, многостранно институционно управление и демократични ценности на общуване.

Трето. Глобализацията поставя въпроси относно философията на корпорациите и възможните промени в нея. Става дума за разбиране от корпоративното управление на новата философия на световно развитие. Въпросите са освен в какви видове обществени дейности и с колко капитал участват, и в това чии инициативи и цели осъществяват, по какъв начин разпространяват технологиите и утвърждават в световен мащаб мирната мисия на информационното общество.

Четвърто. Какви проблеми създава съвременният бизнес? Фактите в началото на новия век разкриват нарушения в принципите на бизнес, кризи на финансовите пазари, грешки в бизнес-управлението и задлъжнялост, банкрути, корупция, бюрокрация, икономика в сянка, екологични нарушения, мафиотски структури в световната конкуренция и т. н. Но каква е връзката с глобализацията? Съвременното конкурентно корпоративно управление взема под внимание, че няма саморегулиращи се пазари, че съществуват реални обществени потребности и по-благоприятни предимно глобални финансови и технологични условия. Ето защо интересите и ролята на бизнеса са по-големи там, където има повече технологични предимства и

изгоди, сигурност, културно сходство и демокрация, съответно по-малко престъпност.

Поведението на бизнеса и изборът му на условия зависи не само от конкурентните предимства, но и от правителствените и наднационалните политики и социалната стабилност. Може да се смята, че по правило бизнесът признава решаващата роля на институциите на всички равнища на световно управление и следователно има интерес от сътрудничество с тях. Съвременните промени в политиката на официалните институции³⁰ обаче показват, че възникналите пред тях нови въпроси и проблеми се разрешават много бавно. Националните институции срещат трудности при демократизацията си и при икономическата либерализация. Световните официални институции все още не са достатъчно убедени относно необходимостта от общи начини и инструменти за изпреварващо управление при разрешаване проблемите на бедността, икономическото развитие, културното сътрудничество, демократизацията, бизнес-престъпността и международния тероризъм. На социалния форум в Бомбай през януари 2004 г. К. Анан заяви, че войната в Ирак отклонява разрешаването на проблемите на бедността. В този смисъл глобализацията не се разбира като силна обща политика, която създава условия за цялостно използване потенциала на бизнеса и националните интереси на всички страни в полза на световното развитие, преодоляване на бедността и борбата срещу тероризма. Ето защо лидерите на частни, официални и обществени институции трябва да се погрижат за по-бързо изграждане на нова международна система на глобалната промяна. Чрез нея институциите трябва да намерят разрешение на проблемите относно: политическите и конкурентните институционни и финансови средства на глобалния подход на икономическо развитие; условията не само за икономическо развитие и стабилност, но и за стратегия на демократични обществени промени; ролята на регионалните интеграционни общности за участие на повече страни в световно-икономическата глобална либерализация.

17.II.2004 г.

---

³⁰ Вж. Икономическа мисъл, 2002, N 5, с. 44-66.